

מַעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲתָה עֹמֵד עָלָיו אֲדַמְתִּי קֹדֶשׁ הוּא: וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתַּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מֵהַבְּיַט אֱלֹהֵי אֱלֹהִים:

לקט בהיר

רש"י

והט"ן זו יסוד הטפל לפרכים (בא"ר): ח פשוט הוא שחיבת "הוא" חוזר על המקום, ומקום לשון זכר, והינו חוזר על אדמת, ולא זאת היא שגא רש"י להודיענו, כי אין לטעות בו, אלא כוונתו כי חיבת "הוא" שאמר הכתוב כאילו אמר המקום אשר וכו' אדמת המקום, כלומר כאילו אמר כי פעמים חיבת המקום, וכוונת רבינו לעורר רוחנו וללמדנו פירוש הנכון שבכתוב, שלא נטעה בו, דע שחיבת הוא יש לו כי פירושים, פעמים מראה בלצבע על הנסתר, כגון הוא היה אומר, ופעמים מליין מליאות הדבר, ובלשונינו אי"ו, כגון הקב"ה נורא הוא, ונאופין זה רוב פעמים חסר, כי די לומר הקב"ה נורא, וכן הוא צמה שלפניו שליון מליאות הדבר חסר מן הכתוב, כי באומר אדמת קודש כאילו אמר הוא אדמת קודש, וחיבת "הוא" שישנו מראה בלצבע הוא, והכוונה בזה להזכיר כי פעמים את "המקום" כדי להדגישו ולהראות חשיבותו, והוא כעין ימיך ה' נאדרי ככה ימיך ה' חרעץ אויב שפירושו ימינו אשר נאדר ככה ימינו זה חרעץ אויב, ולדוגמא ראה מה שאמרו יהושע וכלב (במד' י"ד ח') ארץ אשר היא זבת חלב ודבש, ולא אמרו ארץ זבת חלב ודבש והיה די, אלא פי' דגריהם ארץ ישראל ארץ זבת חלב ודבש (בא"ר):

הכחול, כי ישל זיתך (שם כ"ח מ'): אדמת קודש הוא. המקום":

אור החיים

ואמרו ז"ל (שבת קנ"ב:) חנה לו כמו שנתנה לק"י, אבל מלות עשה הם השגח הטוב כשיהיו ובהעדרם אין עונש זולת על פרטים ידועים כגון פסח ומילה. והנה כאן לוח לו ה' מלות לא חעשה ומלות עשה, לא חעשה היא אל תקרב הלום ואמרו ז"ל (שבועות ל"ו:) כל מקום שנאמר פן ואל אינו אלא לא חעשה, ומלות עשה הוא של נעלך, ואם משה יקרב הלום הרי עבר על לא חעשה, ואם לא יסיר נעלו הגם שאינו דרך כבוד למקום" לא עבר אלא חעשה ממה שאמר לו ה' בלשון עשה, והמיד יקדים ה' השמירה לעשיה דכתיב (דברים ד' ו') ושמרם ועשיהם, לשמור לעשות (שם ט"ז ה') משמרתו

מלותי (בראשית כ"ז ה'). לזה ג"כ הקדים החמור אל תקרב לא חעשה ואחר כך עשה של וגו' שינהוג כבוד במקום המקודש. אלא שיש לנו לדעת דעת עליון למה לא קרא אליו קודם שיעמוד במקום קדוש לבל יקרב בנעלו אשר ברגלו על אדמת קודש. ואולי כי אינו ראוי הדבר להתיחד הדיבור עליו כי אם בצירוף אזכרת אל תקרב הלום. עוד אפשר לומר שלא נתקדש המקום שבו עמד עד אחר כך"י), והטעם שכשראה ה' לדבר עמו שם במקום עמידתו רצה לקדשו והזהירו קודם. ואולי כי לזה דקדק לומר חיבת הוא כי לא היה לריך לומר אלא המקום וגו' אדמת קודש, אלא נחזקון הכתוב

אור בהיר

לחיקון המדות בשלימות גמור ושנתמלא הבית אורה ואפילו בת פרעה ראתה השכינה שהיחה עמו ולא רצה לפתוח פיו לדד גויה, ובפדר"א מ"ח ר' נתנאל אומר ראו אבותיו של משה תוארו של משה כמלאך אלקים מלו אוחו לח' ימים (הטיפו דס בריית) וקראו שמו יקומיאל פ"ל. פירוש הגם שלא תאיר אורה יותר ממה שהיה על ידי מלות ומעשים טובים, העיקר קפידה הוא שלא חטופנה והפגמנה באיסורים ועבירות. קב) ואם כן איסור עשה בזה ומה נפקא מינה. קבא) פירוש עד אמר שהסיר מנעלו.

2

ו ואמר יי מנלא נלי שעבוד עמי די במ קבדתהון שמיע קדמי

באומרנו הוא"י) ז. ויאמר ה' ראה ר כפל לומר

לפרש ולומר אשר במלך של האלכוס אינו מסו במלרים הלא כמה אומו היחה אומה מעונה ומ הלא שאין הדעת מקבלה הם עם ה' ונחלתו. אכן ראיות, הא' שעדיין לא ראיתי את עני עמי והי על דרך אומנם שם צמ סלעים מילח וכו' נחו למלרים והקשו החוס' ו הכתרים ואמרו שהיה י היו משתעבדים בו ישראל אומר אשר במלרים השעבוד אני רואה כי הגאולה הגיע קץ פרט ומשעבדים אותם. עוד שינעם צו"י) ועוד ראי ה' עמו והעוני הוא ישראל מחעבדים עוד אומרם ז"ל (הגדה) ול אבותינו ממלרים עדיין שם עוד היו נכנסים צ תקומה לזה גאלם מי שיספיק צקס להחמין

קב) לשון הוב. כלומר, עמי אמר כי המקום וגו'. דומני. קבד) ערות האר דרך ב' וג' שנאמר הקודם

3

אֲחֵרִיָּהֶם: הַיְשַׁלַּחְתִּי אִישׁ בִּיהוּדָה וְאָכְלָה
 אֶרְמֹנֹת יְרוּשָׁלַם: פֶּה אֶמַר יְהוָה →
 עַל־שְׁלֹשׁ פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבַּעַה
 לֹא אֲשִׁיבֵנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צְדִיק
 וְאֲבִיוֹן בְּעֵבֹר נְעֻלִים: לְהַשְׁאִיִּם עַל־
 עַפְרַיִם אֶרֶץ בְּרָאשׁ דְּלִים וְדֶרֶךְ עֵנָוִים יָטוּ

כְּאוֹרֵתָא דִּי וְקִימָהוּ
 לֹא נָטְרוּ וְאֲטַעֲיֹאנֹנּוּ
 פְּדִיָּהוּן דְּהִלִּיכוּ
 אֲבַתְהוֹן בְּתַרְיָהוּן:
 הַיְשַׁלַּח אִישָׁתָא
 בְּרַבִּית יְהוּדָה וְתִשְׁצִי
 בְּרַעֲיָת יְרוּשָׁלַם: וְכִדְנֹן
 אָמַר יְיָ עַל תְּלַתָּא חוּבֵי
 יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבַּעָא לֹא
 אֲשַׁבֹּק לְהוֹן עַל דְּזַבִּינוּ

בַּכֶּסֶף זָכָאִין וְחִשְׁבִּיא פְדִיל דִּיחֶסְנֹנּוּ: וְדִשְׁטִין בְּעַפְרָא דְאַרְעָא בְּרִישׁ מִסְבִּינָא וְדִין

רש"י

מלחמה: (ו) על מכרם בכסף צדיק. הדיינים היו שדות הדיינים, וזה עוקף עליו ונוטלה בדמים קלים, מוכרים את מי שהיה זכאי דין בכסף שוחד שהיו מקבלים מיד בעל דעו: ואביון בעבור נעלים. מרגם יונתן בשני מקומות (כאן ולקמן ט ו) גדיל דיחסנון. ואומר אני שכן פירושו, מטים משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין

מצודת ציון

מצודת דוד

(ז) נעלים. מנעלי הרגל: (ז) השואפים. ענין הכטה אל (ו) על מכרם וגו'. רוצה לומר מטין דין הצדיק ומוכרים אותו במחיר שוחד הכסף: ואביון. מטין דין האביון בעבור מחיר שוחד מנעלים לרגליהם, רוצה לומר אף במעט שוחד מטין את הדין: (ז) השואפים. אשר מביטים אל עפר הארץ להיות מושם בראש הדלים. כי השופטים ההם משימים שוטרים תחתיהם לכוף הדלים לקיים דבר המשפט, ואם ימאנו יקחום בשער ראשם ויפילו לארץ וירמסום ברגליהם, והנה עפר הארץ בראש הדלים: ודרך עניים יטו. מטים דרך עניים להטות דרך עקלתון, כי יפחדו

רד"ק

ח: (ה) ושלחתי איש. הוא נבוכדנצר: (ו) כה אמר ה'. על מכרם בכסף צדיק. אמר אעפ"י שעברו על שלשה עבירות חמורות, והם עכו"ם גלוי עריות ושפיכות דמים, לא נתחתם גזר דינם לפני להחריב ארצם ולהגלותם ע"י מלך אשור, אלא על החמס והוא הרביעי, ועליו הענישם על כל מה שעשו, וכן בדור המבול אף על פי שהיו בידם כמה עבירות, לא הענישם אלא על החמס, שנאמר (בראשית ו יג) כי מלאה הארץ חמס מפניהם, וכל שכן כשהחמס בא על ידי השופטים, שהיה להם להעמיד הצדק והם על ידי השוחד מטים הדין, וזהו שאמר על מכרם בכסף צדיק, ופירוש צדיק, שהוא צדיק בדינו, וכן ויסלף דברי צדיקים (דברים טו כ), וגם הם צדיקים בדברונם אחרים, כי ברוב טועני האמת הם צדיקים ברוב דבריהם, וכן העניים ברוב לא יטענו אלא האמת: בעבור נעלים. אפילו בעבור נעלים שיתנו לשופט, יטה דין האביון שהיה זכאי בדינו, ונותן

השוחד הוא זכאי במשפטיהם. ויונתן תרגם בדיל דיחסנון. ולא הבנתי דעתו. ורש"י ד"ל פירש דעתו כן, מטים משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיין, וזה עוקף עליו ונוטלה בדמים קלים, כדי לנעול ולגדור כל שדותיו ולא יפסיק זה ביניהם, זהו בעבור נעלים לשון נעילה. דבר אחר מחייבין את הזכאי, כדי שיצטרך העני למכור שדהו בקנין גמור שהוא בנעל, שנאמר (רות ד ז) שלף איש נעלו: (ז) השואפים על עפר ארץ בראש דלים. השופטים הם השואפים ומביטים ומכוונים שיהיה עפר ארץ בראש דלים, שמשמים שוטרים תחתיהם, אם לא יתנו העניים על פיהם יקחום בשער ראשם, ויפילו בארץ וירמסום, והנה עפר הארץ בראש הדלים. וענין זה הפסוק כענין מה שאמר מיכה (ג ה) ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה. וענין השואפים, כמו השואפים אביון (לקמן ט ד). ויונתן תרגם דשייטין בעפרא וגו': ודרך

הַאֲזִינוּ כָּל-יֹשְׁבֵי חֶלֶד: גַּם-פְּנֵי אָדָם גַּם-
 בְּנֵי-אִישׁ יַחַד עֲשִׂיר וְאַבְיוֹן: דַּפִּי יְדַבֵּר
 חֲכָמוֹת וְהַגְוֹת לְבִי תְבוּנוֹת: הַאֲמָה לְמַשֵּׁל
 אֲזִנִּי אֶפְתָּח בְּכַנּוֹר חִדְתִּי: הוֹלֵמָה אִירָא

אֲחֻזָּתָא דָּא פִל עֲמִמָּי
 אֲצִיתוּ כָל דִּירֵי אַרְעָא:
 גִּאֻף בְּנֵי אָדָם קְדָמָה
 אֻף בְּנֵי דְעֻקֵּב פְּתָדָא
 וְפָאָה וְתִיבָא: דַּפְּמִי
 יְמַלֵּל חוֹכְמָתָא וְרִנְנַת
 לְבָא בִּינָא: הַאֲצִלִּי

דְּחֻבְתָּ סוֹרְחָנִי כְּסוּפִי
 יִחְזַרְנָנִי: וְלִחְיִבָּי דִּי
 מִתְרַחֲצִין עַל נִבְכָּהוֹן
 וּבְסִגְיָאוֹת עֲתִירְהוֹן
 ט אֲחֻזָּתָא מִשְׁתַּבְּחִין:
 דַּאֲשְׁתַּבָּא לָא

לְמַתְלָא אוּדְנִי אֲשֶׁרִי לְמַפְתַּח בְּכַנּוֹר אוֹחְדְתִּי: וּמְטוּל אֲדַחַל בְּיוֹם אֲסַעְרוֹת בִּישָׂא אֲלֶהֱן

(1) הַבוֹטְחִים עַל חַיִּלָם. ו
 (מ"י) אַח. לֹא יוֹכֵל לַפְדוֹת
 שֶׁלֹּם צֹחִים לַפְדוֹת אִישׁ אִלּוּ
 נִפְשָׁם מִכֹּל הוֹן, לְפִיכָן עַל

מְצוּדַת ז:
 (1) עֲקִבִי. עֲקֵב הַרְגֵל: ז חַיִּלָם. ז
 (ח) כְּפָרוֹ. פְּדִין

בְּעוֹנוֹת וּלְדוֹשֵׁם בְּעֵקֵב הַרְגֵל:
 אִישׁ יוֹכֵל לַפְדוֹת

אֵיגַע לְקִנּוֹת הוֹן כַּעֲבוּר יִרָא
 כְּתוּב (קָהֵל יב א) עַד אֲשֶׁר
 וְהֵם יָמֵי הַזְקֵנָה, כִּי בַחֲחֵלָה
 עֲקִבִי. דְּבַק עִם לְמָה אִירָא, ו
 אוּלַי אֲצִטְרֵךְ לְבַקְשׁוֹ מִדְרֵךְ שִׁי
 בְּדֶרֶךְ לֹא יִשְׁרָה, וְאוֹתוֹ הֵעוּ
 כְּאִילוֹ אָמַר לְמָה אִירָא בִימֵי
 יִסוּבְנִי: (1) הַבוֹטְחִים. אָמַר ו

יִסוּר: הִלָּד. הִיא הַאֲרֵךְ, עַל שֶׁסֶּה שֶׁנִּשְׁמַת
 וְחֹלְדָה, רְדוּיִלִּי"א צִלְע"ו. וְרַעְיוֹנֵנוּ פִּירְשׁוּ עַל שֶׁסֶּה
 הַמּוֹלְדָה שֶׁהִיא צִיבְּשָׁה וְאִינֶה צִיס, דַּתְנוּ רַעְנָן כֹּל שִׁישׁ
 צִיבְּשָׁה יֵשׁ צִיס חוֹן מִן הַמּוֹלְדָה (מולין קמ:). (ג) גַּם
 בְּנֵי אָדָם. בְּנֵי אֲבֵרָסָה שֶׁנִּקְרָא הַאֲדָם הַגְּדוֹל
 צַעֲנָקִים, בְּנֵי יִשְׁמַעֵאל וְבְנֵי קְטוּרָה: גַּם בְּנֵי אִישׁ.
 בְּנֵי נֹחַ, שֶׁנִּקְרָא אִישׁ לְדִיק: (ד) וְהַגְוֹת לְבִי. מַחֲשַׁבוֹת

מְצוּדַת דוּד
 (ג) יַחַד. רֹצֵחַ לּוֹמֵר זֶה כֹּזֵב: וְהַגְוֹת. מַחֲשַׁבוֹת לְבִי
 הַמָּה דְבַרִי תְבוּנָה, רֹצֵחַ לּוֹמֵר מִלְּבַד הַדְּבָרִים הַנְּגִלִים
 שִׁישׁ בְּמָה שֶׁאֲדַבֵּר הֵנָּה, יֵשׁ בָּהֶם עוֹד דְּבָרִים נִסְתָּרִים
 מִה שֶׁאֲחֻשׁוּב בְּלִבִּי: (ה) אֲמָה לְמַשֵּׁל אוּדְנִי. דְּבַרִי
 הַמְשַׁלֵּם הֵם כְּמוֹ כְּצֶאֱן לְשֹׁאֵל שֶׁתּוֹ וְלֹא יִרְאוּ אוּר. וְאָמַר גַּם אֲנִי אֲמָה אוּדְנִי לְהֵם, כְּאֹמֵר לֹא לְזוֹלַת לְבַד אוֹזְכִיר
 וְאוֹזְכִיר, כִּי גַם אַתְּ עֲצַמִי עִמָּהֶם: אֶפְתָּח בְּכַנּוֹר חִדְתִּי. כִּי חִדְיָה הִיא סְגוּרָה וְסִתּוּמָה, וְאָמַר אֶפְתָּח סִתּוּמַת
 חִדְיָה וְאֶפְרָשָׁה עִם הַכְּנּוֹר שֶׁאָמַר בָּהּ, כִּי כַּהֲכַרְעַת הַנְּגוֹן יוֹכֵן הַדְּבָרִים: (1) אֲמָה אִירָא. וְהוּוּ דְּבַרִי לְמָה אִירָא
 וְגו', רֹצֵחַ לּוֹמֵר עַל מָה אִירָא כְּשִׁיבּוֹא הָרַע בְּעוֹלָם, וְהֵלֵא עַל כִּי הַעוֹנוֹת אֲשֶׁר אֲנִי מוֹלְזֵל בָּהֶם לְדוֹשֵׁם בְּעֵקֵב
 רְגִלְיָהֶם, הֵם הַמְּסַבְּבִים אוֹתִי וּבַעֲבוּרָם אֲנִי מִתְפַּחַד פֶּן עַל יָדָם אֲלַכַּד בְּרַעְיָה:

אֲבֵן עוֹרָא
 הַחֲכָמָה בְּדֶרֶךְ מַשֵּׁל, כְּמוֹ לֹא יִרְאוּ אוּר כְּצֶאֱן לְשֹׁאֵל
 שֶׁתּוֹ (תהלים מט טו). וּבַעֲבוּר כִּי חִדְיָה סִתּוּמָה גַּם
 סְגוּרָה עַל כֵּן אֶפְתָּח. וְטַעַם בְּכַנּוֹר, כִּי זֶה הַמּוֹמּוֹר
 יִזְמַר בּוֹ, וְיִתְכַן לְהִיּוֹת טַעַם אֲמָה גַּם אֲנִי אֲמָה אוּדְנִי
 לְמַשֵּׁל, וְהַטַּעַם גַּם אוֹכִיחַ נַפְשִׁי: (1) אֲמָה. הַטַּעַם לְמָה

זֹאת. זֶה הַמּוֹמּוֹר עַל עֵינֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא,
 לְפִיכָן אָמַר כֹּל הָעַמִּים וְכֹל יוֹשְׁבֵי חֶלֶד, כֹּל מִי
 שִׁיחְפוֹץ הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה מֵאִיזָה עִם שִׁיחִיָּה: (ג) גַּם בְּנֵי
 אָדָם. הַפְּחוּתִים בְּמַעֲלָה: בְּנֵי אִישׁ. הַגְּדוֹלִים כְּמוֹ
 גְּדַעוֹן בֶּן יוֹאֵשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל. וְכֵן הָעֲשִׂירִים וְהַאֲבִיוֹנִים
 כּוֹלֵם יִשְׁמַעוּ זֹאת הַחֲכָמָה שֶׁאֲדַבֵּר: (ד) פִּי יְדַבֵּר.

מְדַרְשֵׁי חוֹז"ל
 תוֹרָה, אֲמָה לְמַשֵּׁל אוּדְנִי לְמַשֵּׁלָה שֶׁל תוֹרָה. (יִלְקוּ"ש).
 הַאֲזִינוּ כָּל יוֹשְׁבֵי חֶלֶד. תְּנוּ רַבְּנָן: כֹּל שִׁישׁ בִּיבִשְׁשָׁה יֵשׁ
 בִּים חוֹץ מִן הַחֹלְדָה. אָמַר רַב זִירָא: מֵאִי קָרָא, הַאֲזִינוּ כֹּל

הַחֲכָמוֹת וְהַתְבוּנוֹת שִׁיחֵגָה לְבִי, יְדַבֵּר אוֹתָם פִּי:
 (ה) אֲמָה. אָמַר דֶּרֶךְ מַשֵּׁל וְחִדְיָה אֲדַבֵּר דֶּרֶךְ סִתּוּמָה,
 וּלְפִי שֶׁהַמּוֹמּוֹרִים הִיוּ נֹאמְרִים עַל לְשׁוֹן נְבֵל וְכִינּוֹר
 אָמַר אֲמָה לְמַשֵּׁל אוּדְנִי אֵל הַכִּינּוֹר שִׁינְגָן בּוֹ הַמְּנַגֵּן עִם
 דְּבָרִים אֵלֶּה שֶׁהֵם מַשֵּׁל, וְכֵן אֶפְתָּח בְּכִינּוֹר: (1) אֲמָה
 אִירָא בִימֵי רַע. עַתָּה הַחֵל בְּדַבְּרֵי מַשֵּׁל וְחִדְיָה, וְאָמַר

לְמָה אִירָא בִימֵי רַע שֶׁהֵם יָמֵי
 לְכֹל הַמִּתְעַסֵּק בָּם, וְלְמָה אִירָא
 שֶׁהֵם כְּבוֹד הָעוֹלָם הַזֶּה. כִּי ז
 הַזֶּה, כְּלוֹמֵר אִם אֲשַׁמַּח בּוֹ ג
 וּלְפִי שֶׁהַעֲקֵב הוּא סוֹף כֹּל ג
 עֵקֵב. אוֹ יִהְיֶה פִירוּשׁ עֲקִבִי הוּ
 הַשְׂכָר וְהָעוֹנֵשׁ שֶׁבְּסוֹף הַמַּעֲשֵׂו

לְמִי מִנַּחַת, כֵּךְ כֹּל בָּאֵי עוֹלָם ג
 לְמִי מִנִּיחֵן שֶׁנֹּאמַר: יִצְבוּר וְלֹא
 שַׁבַּת פִּי"ו

(1) עֵינֵי עֲקִבִי יִסוּבְנִי. אָמַר רַיִן
 עֲקִבִי יִסוּבְנִי עוֹנוֹת שֶׁאֲדָם
 מְסוּבִין לוֹ לְיוֹם הַדִּי
 אָמַר דוּד, תִּרְיִיג מְצוֹת נִתְּנוּ לָנוּ
 מִפְּנֵי מְצוֹת הַמּוֹרֹת שֶׁבַחְתוּרָה מִפּוֹ

הַחֹכֶמֶת סוֹרְתָנִי כְּסוּפֵי יְחִזְרֶנִּי: וְלִחְיִבְיָא דִּי מִתְרַחֲצִין עַל נִכְסֵהוֹן וּבְסִגְיָאוֹת עֲתִירְהוֹן מִשְׁתַּבְּחִין: ט אַחוּרֵי

בִּימֵי רַע עֵוֹן עֲקָבִי יְסוּבֵנִי: וְהַבְּטָחִים עַל-חֵילִם וּבִרְבַּ עֲשָׂרִים יִתְהַלְּלוּ: הֲאֵח לֹא-פָדָה יַפְדֶּה אִישׁ לֹא-יִתֵּן לֵאלֹהִים כְּפָרוֹ:

ד'אשְׁתָּבָא לָא מִפְרָק יִפְרוֹק גְּבַר מִנְכְּסוּי וְלֹא יִתֵּב לֵאלֹהָא פּוֹרְקָנִיהּ:

רש"י

(ו) הַבּוֹטְחִים עַל חֵילִם. ומה נלע נממונס, הלא: מלפדותו: ויקר. שיחיה לנח ולא יראה השחת. (מ"י) אַח. לא יוכל לפדות את אחיו נממונו, לפי שחס נאים לפדות איש את אחיו ימייקר פדיון נפסס מכל הון, לפיכך על כרחו חל הוא לעולם כלומר וימנע פדיון נפסס:

מצודת דוד

(ו) הַבּוֹטְחִים. רוצה לומר אם כן כל שכן האנשים החולין בטחונם ברוב עשרם ומתהללים בה, כל שכן שיש להם להתפחד, כי הלא דרכם להרכות ולזול בעונות ולדושם בעקב הרגל: (ח) אַח וגו'. כאומר הנה באמת סכלות גדול הוא לבטות בעושר, כי הלא אין איש יוכל לפדות בממון את אחיו מן המיתה, ואף כופר נפש עצמו לא יוכל ליתן:

מצודת ציון

(ו) עֲקָבִי. עקב הרגל: (ז) חֵילִם. עשרם: יתהללו. ישתכחו: (ח) כְּפָרוֹ. פדיון נפשו:

אבן עזרא

למלת אירא. ואין לו טעם. והנכון כי הבוטחים תחלת דבר, והטעם הנה הבוטחים על חילם עשרם, כמו עשה לי את החיל הזה (דברים ה יז): (ח) אַח. אמר רבי יונה כי טעמו אחר. ואחרים אמרו כי טעמו כמו ואמור את. והנכון בעיני כי אח פעול והאיש הוא הפועל, כאילו אמר הנה העשירים לא יוכלו לפדות אחיהם גם נפשם מהמות, וזה הממון מה יועילנו, והנה הוא אין איש פודה אחיו מהמות, איגע לקנות הון בעבור יראתי ימי הזקנה, כאשר כתוב (קהלת יב א) עד אשר לא יבואו ימי הרעה, והם ימי הזקנה, כי בתחלה החל בכחרותיך: עוֹן עֲקָבִי. דבק עם למה אירא, והטעם כי בקנותו ההון אולי אצטרך לבקשו מדרך שיקרנו עון, והטעם שאלך בדרך לא ישרה, ואותו העון לעולם סביבי יהיה, כאילו אמר למה אירא בימי רע ולמען עון רגלי יסובני: (ז) הַבּוֹטְחִים. אמר רבי משה כי הוא פועל

רד"ק

הבא. ושם יסובני עון, כלומר עונש מעשי ששמחתי בטובת העולם הזה ורדפתי אחריו. ומלת יסובני כתובה בוי"ו עם הדגו"ש: (ז) הַבּוֹטְחִים. הם בוטחים על רוב עשרם ואין ראוי לי לעשות כמותם: (ח) אַח. מה יועיל עשרם ביום המיתה, כי לא יוכל לפדות איש את אחיו מן המות בכל עושרם, ולא יוכלו לתת לאלהים כפרו אשר מאתו החיים והמות:

מדרשי חז"ל

לקלות אותן שבני אדם אין משגיחין עליהם ומשליכין אותן תחת עקביהן, ואתה אמרת הוי זהיר כמצוה קלה כבמצוה חמורה, לכן הוא אומר למה אירא בימי רע משום שעון עקבי יסובני. דבר אחר, למה אירא בימי רע וגו' בזמן שיסורין באים על הצדיקים מצטערין לידע מאיזה עון באו עליהם. וכן יעקב כשבא עליו הרעב אמר שמא יסורין הללו כשביל שאחזתי בעקבו של עשו שנאמר: וירד אותח בעקב עשו. (תנחומא).

למי מנחת. כך כל באי עולם גוררין ומניחין ולא יודעין למי מניחין שנאמר: יצבור ולא ידע מי אוספם. (ירושלמי שבת פ"ד).

(ו) עוֹן עֲקָבִי יְסוּבֵנִי. אמר ריש לקיש: מאי רכתיב עון עקבי יסובני עונות שאדם דש בעקביו כעולם הזה מסובין לו ליום הדין. (ע"ז יח.).

אמר רוד. תרי"ג מצות נתת לנו קלות וחמורות ואיני ירא מפני מצות חמורות שבתורה מפני שהן חמורות, אלא מפני

וְכַמֵּי
אֲרָעָא:
דְּמֵאָה
פְּתִידָא
ד פְּמִי
וְרִנְתָּ
אֲצִלִי
אֲלֹהִן

לדברי
ד י'
המידה,
עוון,
בעקב
ת, הס

ה. המון
זה ש"ה

אזכיר
סתימת
ה אירא
בעקב

לשארל
מה גם
זמזמור
יה אזני
ום למה

ום פי:
סתומה,
וכינור
נגנ עם
ו) למה
ו, ואמר

ין שהוא
ה יודעת

8

Eybeschuetz, Jonathan

ספר

יערות דבש

דרשות ותוכחת מוסר אשר דרש ברבים
אדוננו מורנו ורבנו רבן של כל בני הגולה
מה"ו יהונתן אייבשיץ זצ"ל

מהדורה חדשה ומושלמת, ערוכה ומסודרת
עם ציונים ומקורות מפתחות ומבוא

ומחובר לקודש

י"ד חרוצים וראשון לציון

למעלה מאלף וחמש מאות ציונים מקורות והערות שכתב על החלק
ראשון מה"יערות דבש"
הגאון הנודע רבי ישעיה פיק זצ"ל
אב"ד ברעסלא ומח"ס "שאלת שלום" "יש סדר למשנה" "הפלאה
שבערכין" ועוד
מופיע לראשונה מכת"י

חלק ראשון

"מכון אור הספר"

"מכון ירושלים"

ירושלים תדש"מ

מקודש היו צריכים לילך בגילוי, כדי שיבטל כח התאווה ותהיה מחשבתו נקיה להשגה שכלית ולקבל כח שפעת אלהים, וזהו [שמות ג. ד] של נעלך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש, וכן זהו הטעם בחליצה, כי לא אבה יבמי, כי נתאווה לשאר נשים כח התאווה, ובוזו יבוז בדבר מצוה ליקח ולבנות בית אחיו, לכך [דברים כה. ט] וחלצה נעלו מעל רגלו:

והנה יוסף בן גוריון בקינה שלו על בית המקדש שנחרב אמר, כי הדורכים על רצפת בית המקדש היו משיגים חכמה והיתה רצפה מחכמת, והוא כי המקום היה אדמת קדש, והדורכים עליה השיגו חכמה ונתדבקה בהם רוח הקדש, ולכך הוצרכו לילך בלי סנדל, שלא יהיה דבר חוצץ בינם לבין האדמה אשר דורכים עליה, כדי שישגו שפעת קדש מהאדמה, וזהו של נעליך כו' כי המקום וכו' אדמת קדש, ואין ראוי להפסיק ולבטל בהשגת קדושה, ומזה הטעם היה חסידא ופרישא אליעזר הנ"ל סיים מסאני אוכמי, להיות כי בחרבן בית המקדש ראוי ממש לבטל כל התאווה, כמו שאמרו [ב"ב ס.] נשים לא נקת, יין לא נשתה, בשר לא נאכל, ולכך שם אות אבילות במסאני המעוררים תאווה לזכור תמיד בחרבן בית המקדש:

אבל עיקר טעם, כי לולי שנחרב המקדש, היו דורכים על אדמת קדש והיו הולכים יחף להשיג מדרגת קדושה, וכעת בעו"ה אשר חרב, אנו לובשים מנעלים, כי בטלה קדושה בעו"ה, ולכך מסאני דהיה לבוש היה אוכמי על אבילות, כי ע"י החרבן הגיע ללבוש נעלים, ואילו היה קיים, היו הולכים יחף, והיו מגיעים לכמה מעלות קדושה. אך כל זה, להשיג ע"י דריכת קרקע הקדש, ולהדביק מקדש לקודש, לאו כל אדם זוכה לכך, ורבים מהמונים אשר ידרכו ולא ישיגו דבר, רק מי ששכלם טהור וזך, וקרובים למדרגת רוח הקדש להתדבק בשכל אלוה, הם המקבלים חועלת בדרכם על אדמת קודש, והם העולים בסולם בית ה', כי אין מסך מבדיל בין שכלם לשכל הנבדל, משא"כ המוני עם, גדר דרכם בגוית חומר, וכי ידרכו לא ירגישו ולא יקבלו שום השגה כלל, ואין זה אלא לבני עליה

בפרעון כסף כאשר יעבור מועד. והחנוני רואה כי באמונה אתו, וכי הוא שוקד למשמרתו ואין ברוחו רמיה, נכמרו רחמיו עליו וימתין לו עוד זמן זמנים טובא, עד כי פרע אחת לאחת הקפותיו:

וכן הנמשל, אני יודע במך ערכי כי דל אני ממעשים טובים ורוב הקפותי, ומה אעשה ליום המוגבל ויום זכרון לכל נפש, אני מזכיר כל איש שיהיה זריו ליום פקודה אשר יקום ה' לפקוד מצעדי ופרי עלילות איש ויפשפש במעשיו בכל אופן, אולי יחוס ביום הדין בגשתי לפני אדון העולם וידי ריקות מן המצות, שיביט בעניי ויכמרו רחמים עלי, ליתן לי זמן לתקן עונותי, וה' לא יחשוב לי עוני, כי אין ברוחי רמיה, היותי מזכיר לכל לשוב מעון, ואולי אבנה גם אנכי ממנו, ולכן נא אל יהיה לטורח ועומס דברי הללו:

ובאמת עון עקב, למה אמר עון עקבי [מהלים ט.ט.]

יש בו בחינות רבות. אחד, כי יש להבין בגמרא דב"ק [דף נט.] אלעזר זעירא מסיים מסאני אוכמא, אשכחיה דבי ריש גלות, א"ל מאי טעמא סיים מסאני אוכמא, א"ל דאביל על חורבן ירושלים, א"ל חשוב אתה להתאבל על חורבן ירושלים וכו', תפסוהו, א"ל האי מאן דקץ כופרא מאי משלם וכו', א"ל תמרי, א"ל הלא תמרי לא הוי, א"ל אמור את, א"ל בששים וכו', ושקוהו וכו' עכ"ל, ע"ש. ויש להבין, למה היה מתאבל במסאני על החורבן ולא בשאר לבושים, ושינה מנהג של ישראל במנעליו שהיה דרכם להיות לבנים, כמ"ש תוספות שם, ולמה תפשוהו על התאבלו על חורבן בית המקדש, הלא אבילות לכל מסורה, שישו אתה ממוש כל המתאבלים עליה, ואם אשכחך ירושלים תשכח ימיני כתיב, ושאלת האי דקץ כופרא, דאין ענינו כלל להא דנתפס היותו מתאבל על חורבן, ותמוה לכל, וגם יש להבין למה דוקא בששים:

אבל יובן, כי נודע כי כח התאווה תלוי בעקבים, וכאשר יצונן העקב אז תבטל התאווה, וזהו הטעם שביום הכפור אסור בנעילת סנדל, וכן בכל תענית ציבור, כנזכר בדברי חז"ל, כדי לבטל התאווה, ולכך הסנדל חופף העקב, כי זהו עיקר יהיה מגולה לבטל כח התאווה, ולכך במקדש וכל מקום

כנ"ל, ושאל הא לא הוי תמרי, הא בבית שני לא היה אפשר להשיג מדרגת הנביאים, וא"ל שישלם כופרי, הא יכולים ליעשות מצד עצמם תמרים חכמים גדולים כנ"ל, אמר להו שמשלם כאילו הגיעו למדרגת חכמים שהשגתם היא ע"י חלום, וזהו אמרו בס', כידוע [ברכות נו:] כי החלום אחד משישים בנבואה, וזו היתה תכלית ההשגה בבית שני, ובזה הורה לנו אליעזר שאפי' שהוא בעיניהם מעט בערך, מ"מ אילו לא נחרב הבית, היה יכול לעלות מדרגה מדרגה, עד הגיעו למעלות השלימות אשר קנו שלימות ותופס הארה בדורכם על הרצפה יחפים, וא"כ שפיר יש לו להתאונן על ביטול מקום השגה ושלימות, אף שהוא כעת במדרגה זו, ומשום הכי שבקוהו וא"ש:

ומזה יובן כי כל התאוה תלויה בעקב, ולכך אמרו על תאוות שאדם להוט ורודף אחריהם, בלשון עבירות הכרוכות בעקב או דש בעקב, וזהו שיש לאדם לירא בימי רע, כאשר ריבוי תאוה רודפים לאדם לסור מדרכי ה'. והנה גדר התאוה באדם הוא בשני מינים. אחד, ריבוי אכילה ומשגל וכדומה, שהוא ג"כ תאוה לבהמה, והוא מטבע עפר שנולדות תאוות כאלו. אמנם יש תאוות מיוחדות באדם, משא"כ בבהמה, והיינו להתגאות וכדומה, להרחיב גבולו בבתים וחצירות וסגולת מלכים, ומדבר לשון הרע וכדומה מהרבה תאוות המיוחדות לאדם כמה שהוא אדם, וזהו מוליד כמו גלי ים, שעולה תמיד במעלות רוממות גאוה וחיימה, כדכתיב [תהלים קו, כה] יהמו גליו יעלו שמים וכו'. אמנם יש באדם רוח נשמת חיים שהוא חלק שמים, וזהו בראשי תיבות א"י"ש, א'דמה י'ם ש'מים. אמנם אשר כרוכים אחר תאות בהמה למלאות נפשם כי יערב, המה בני אדם כי מאדמה לקחו. והנה אותם שאין להם חלק שמים כלל, כל עשרם ורוב קנינם הם לרוע ואין בהם דבר טוב כלל, יצבור מאין פוסק, ולא יראה טוב בעולמו, וע"ז נאמר כי הוא עני בדעת, וכי לא ישבע לנפשו ולנשמתו טובה: וזה נמשל לחולדה. כי כל מה שיש בים יש ביבשה [חולין קכו:], וידוע כל מה שביבשה טמא, בים טהור, וכן להיפך [כלים יז, ג], וא"כ אין לך

המועטים. ולכך כאשר ראו כי זהו לבוש מסאני אוכמא על אבילות ביטול השגה כנ"ל, חשבוהו ליוהרא היותו מבני עליה שמשיגים ומוסיפים אומץ בדרכם עלי אדמת קודש, כי לשאר בני אדם אין כאן העדר תועלת בזה, כמאמר אסף [תהלים עט, ב] נתנו נבלת עבדיך וכו' בשר חסידך וכו', קרי ליה עבדיך היינו רשעים וקרי ליה חסידך וכו' וע"ש בסנהדרין [דף מו:] מ"ש ע"ז: L

אבל יובן ג"כ במה שדרשו דאומות העולם צריכים לשלם כל מה שהרגו מישראל במיטב, וכמו שאמרו חז"ל [ר"ה כג.] תחת הנחשת אביא זהב, תחת רבי עקיבא וחבריו מה תמורה יש, וידוע דכל איש מישראל יכול להשיג השגות מבחר שבנביאים עד משה ע"ה, ואפילו רשע יכול לשוב להגיע למדרגה גדולה מאוד, ולכך האומות שהורגים רשעים שבישראל, לעת יום נקם ושלם צריכים לשלם כאלו הרגו צדיקים, דאילו היו חיים, היו יכולים לשוב ולהגיע למדרגה גדולה. ולכך אמר אסף, אע"פ שהרגו לעבדים, יש להם לחשוב כאילו הרגו לחסידים, כי היו יכולים להגיע לכך, ועליהם לשלם באופן זה, וכן הדברים אם הורגים לפרחי ישראל, יענשו כאילו כבר הגיעו למדרגת נביאים, כי אילו היו קיימים כנ"ל, וכבר נודע במדרש [ויקרא פ"ל] בכפות תמרים, כי תמר מורה על נביאים, כדכתיב צדיק כתמר יפרח, אמנם ידוע, בבית שני אף שהיו בני אדם אשר מפאת מעלתם היו ראויים לנבואה, אבל כבר נחתמה הנבואה ולא היתה נבואה בבית שני, וכמ"ש בהלל [סוטה מה:] ראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רק אין הדור זכאי לכך, אך היתה השגה ע"י חלום, כי בלילה עלתה נשמתם למרום עליון, כמ"ש על האר"י ז"ל ורשב"י, ומכ"ש בדורות שקדמוהו, וזהו אמרם בבית שני, בחלום אדבר בו:

ובזה תובן שאלתו של אליעזר, האי מאן דקן כופרא, הרצון, אומות העולם שהרגו אילנות קטנים הם פרחי ישראל, ואפילו פושעי ישראל בכינוי כופרי, וכשיגיע יום חשבון ותשלומין מאי משלמי, ואמר תמרי, דאילו היו חיים, היו יכולים להגיע למדרגת נביאים הנקראים תמרים

להורות הלכה בפני רבו, אבל מבואר בש"ע יו"ד [סימן רמ"ב] דמ"מ לכתחילה אין להורות בפני רבו, רק י"ל בדרך שאלה, אבל חנה התפללה לה' ומורה לא יעלה על ראשו, ודרשינן בסוף מסכת נוזר נ"ד ס"ג] מורה היינו מורא בשר ודם, ואם כן כשחנה התפללה, והקב"ה שמע תפלתה וקבע בטבע קיים בשמואל לכל יעלה מורא בראשו, לכל יגור מפני איש, והיה זה אצלו בטבע קיים, כמו שטבע בארי לכל יגור מחיות, כן קבע ה' בלב שמואל לכל יעלה מורא בראשו, וזו היא התנצלות של חנה, דעלי כעס עליו שלא נהג דרך ארץ, והיה לו להיות מורא לפניו, וע"ז השיבה חנה, הלא על הנער הזה התפללתי שלא יהיה מורא על ראשו, וה' שמע תפילתי וקבע בלבו חוק הטבע לכל יגור מאיש וכל יכנע לשום איש, ואם כן מה אשמה יש בילד הזה, אשר החוק הטבע הכריחו לכך מבלי לישא פני זקן, וכל העושה כפי טבעו, אין לו משפט מות ואשמה וא"ש:

→ והנה לסיים בדברי הספד ונחמה, נשוב לגמרא [מ"ק כ"ח] ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדרימון בר טברימון בבקעת מגידו, ומפרשים כהספידיא דאחאב דקטל יתיה הדרימון בן טברימון, וכמספד יאשיהו דקטל יתיה בבקעת מגידו, ויש להבין מה ענין אלו שתי הספדים זה לזה, וגם למה קאמר באחאב מי שהרגו, ולא מפרש באיזה מקום, וביאשיהו לא קאמר שם מי שהורגו, רק מקום הריגה:

→ ונראה כי אמרו בגמרא [ב"ק ט"ז] אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי לאבילות ירושלים, תפסוהו וכו', לא חשוב אתה לאתאבולי על ירושלים, א"ל האי מאן דקץ כופרי כיצד משלם, דליכא למימר כופרי הא הוי תמרי, וליכא למימר תמרי הא הוי רק כופרי, וא"ל בששים ושבתה, והדבר תמוה מה שייכת שאלה זו להך דסיים מסאני אוכמי לאבילות ירושלים. אבל נראה דיש טעם למה מראים אבילות בנעלים, משום דבזמן שבת המקדש קיים, היתה רוח הקודש שכיתה וחלה מאוד על שרידי ה', ובכל מקום שרוה"ק מצויה צריך להסיר הנעלים, כדכתיב [שמות ג' ה'] של נעליך

והקשה מהרש"א, מה יכבד אב שחתם בשם של אב, אדרבה הוא איסור, ותירץ מהרש"א, דגנאי היה לחתום בשם מי שפניו היו ככלב, וזהו דוחק. אך בזהר מבואר [ת"א ר"ג] כי בלאדן הוא נקרא כלב, וכך הלשון בלשון פרסי, וזהו שנקרא בלאדן, הואיל והיו פניו ככלב, וא"כ שפיר בן יכבד אב, שחתם עצמו כמו אב, ולא חס לקרות עצמו כלב, רק לכבוד אב. ולפי זה א"ש, ד"ל הא דכתיב [במדבר כ"ב] בלק בן צפור, אין הכוונה לייחס, רק לסימן כי היה עוד אחר שנקרא בלק, והוצרך ליתן סימן בן צפור, ואין זה יחוס רק סימן, אבל זה בלאדן בן בלאדן, וזה בלאדן שני, קודם שקרא עצמו בשם אביו היה לו שם אחר, דרך משל בלק וכדומה, ואם כן קשה מה סימן צריך הכא, הא אי אפשר לטעות כלל, ולא הויה ליה לחתום רק בלק בן בלאדן, וליכא למטעי באחר, דמי פתי יסור הנה אשר יכנה שמו בשם כלב, ואין צריך סימן, אלא ודאי לייחס וא"ש. ודברים ישרים הם:

וכמה עלינו להתקדש בקדושה של תורה ויראה ותשובה, כי ה' הכדילנו מבין העכו"ם ואת בריתו שם בבשרינו, והעיקר להתפלל לה' שיקבע בלבנו טבע קיום הליכות בתורתו, כי המרבה להתפלל לה', יקשיב בקולו לחקוק בטבעו להשמר מעבירות, כמו שעם ישראלי בכלל חקוקים בטבע שלהם מבלי לאכול חזיר ושקצים ורמשים, שקץ הוא להם ולא יאכל, כי הבא לטהר מסייעין לו, יתפלל ג"כ לה' שיהיה חקוק בלבו בטבע קיום שמירת התורה, לבלתי סור לבכו ממנה:

וזהו הענין הנאמר בשמואל, [ברכות לא:] שהורה שחיטה בזר כשירה, ואמר עלי, מימר שפיר קאמרת, אבל מורה הלכה בפני רבו את וכו', ובאתה חנה ואמרה [שמו"א א', כ"ג] אני האשה הנצבת בזה וכו' אל הנער הזה התפללתי וכו', ויש להבין מה זה התנצלות של חנה, הואיל שהיא התפללה על בנה, יועיל לו להציל ממות אשר עבר עבירה שיש בה מיתה, אבל הענין כך, כי כבר ידוע מ"ש שמואל שחיטה בזר כשירה הוא קצת אפרושי מאסורא, כמ"ש הוזהר [ח"ג קכ"ד] דכהן אין לשחוט היותו מסטרא דחסד, ולאפרושי מאסורא אין כל כך איסור

מעל רגליך. ובעו"ה בחורבן בית המקדש נסתלקה רוח"ק, וא"צ להסיר מנעלים כלל, ולכך יש להראות סימן אבילות בנעלים שיהיו שחורים וכדומה, אך זהו מי שעלול מִפאת עצמו לרוח הקדש, רק בעו"ה הגלות וסילוק שכינה גורם, אבל מי שאין עלול מפאת עצמו, ונפשו לא זכה ולא טהורה, אם כן אף כשהיה בתי המקדש על תלן, בכל אופן לא היה זה מגיע למדרגת רוח"ק, א"כ מה זה שיהיה מתאבל בנעלים, ולכך תפסוהו ואמרו לא חשוב את להתאבל כך על ירושלים:

אבל יש טעם אחר, כמ"ש כי כל חורבן והגלות היה בשביל שמכרו יוסף, וזוהיא היתה סבה לכל הגלות, ויוסף מכרו בעבור נעלים, וזהו מאמר הקרא [עמוס ב. ו] על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו, על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים, הרי דכל עונות אינם עושים רושם וחוקקים כלפי שמים כל כך כמו עון יוסף, אך יש להבין אם כדן עשו האחים שדנו ליוסף, כמ"ש השל"ה שדנו בסנהדרין שהוציא דבה ומרד ביהודה כמורד במלכות, א"כ אין כאן עונש, אם כן למה נידון אנו בשלוחין וגרושין:

אבל הענין הוא כך כמ"ש, כי באמת היה מורד במלכות כמ"ש השל"ה, רק אח"כ שקיבל העונש שהורד למצרמה וקידש שם שמים ולא כפר בארצו, אז למפרע נתגלה עונם, כי אם אדם נדון על שם סופו לרעה, כמו בן סורר ומורה, איך לא יהיה נדון על שם סופו לטובה, הלא מדה טובה מרובה מפורענות, וא"כ למפרע חטאו, א"כ יש פנים לכאן ולכאן, הואיל והוא אז כופרי ולא עשו כהוגן, דהא לבסוף נעשו תמרי דצדיק כתמר יפרח, ולחייבם מיתה בהחלט הואיל והוא תמרי אי אפשר, הא מתחילה הוא כופרי והוציא דבה, ולכך היה העונש גלות דעומד במקום מיתה, והיו בכל אומות והם ששים, דכתיב ששים המה מלכות, ומזה נולדה הגלות. א"כ דגלות נולדה ממכירת יוסף, כמאמר הפסוק על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים, א"כ ראוי לכל ישראל לסיים מסאני אוכמי להתאבל על חורבן וגלות בעבור נעלים, ולכך כאשר אמר להם זאת שבקוהו, כי בזה כל הרוצה ליטול את

השם יטול, ולכך בקיבוץ הגלות שיתוקן חטא מכירת יוסף, אף עון יוסף צריך תיקון, דהוי כופרי ודבר סרה על שבטי יה, ולכך צריך משיח בן יוסף להיות נהרג, ובוה סר עונו. ולפ"ז עיקר ההספד שיהיה על הריגת משיח בן יוסף, כי הריגה היא לתקן הפגם, רק הספד הוא על שיהיה נהרג בחוץ לארץ, כמו יוסף שמת בחוץ לארץ רק עצמותיו באים לארץ ישראל, כן יהיה במשיח בן יוסף, וגם ביאשיהו המלך שנהרג, לא היה עיקר הספד בסיבת מיתתו רק מה שנהרג בארץ טמאה בבקעת מגדו שהיא חו"ל וקלטתו אדמה. וכן יהיה לעתיד לבא

ההספד על משיח בן יוסף: **והנה** ההספד על אחאב לא היה על שנהרג, כי באבוד רשעים רנה, רק כבר כתב המגיד מישרים בפירוש הפסוק [דברים כ"א. ז] ידינו לא שפכו את הדם הזה, וכי תעלה על דעתך שב"ד שופכים דמים הם, אלא שכך אמרו הרוג זה שנמצא ודאי היה חייב מיתה מעון ופשע המחייב מיתה, דאין הקב"ה עביד דינא וכו', אלא אנו מצערים למה ידינו לא שפכו דם הזה, דהנהרג בחרבא קדישא הוי ליה כפרה, אבל עכשיו דנהרג על ידי אחרים אין כפרתו כל כך, ולכך מבקשים כפר לעמך וכו'. והנה זה הדבר ג"כ בקין, שאמר והיה כל מוצאי יהרגני, היינו שאמר אם אני מחוייב בבית דין יהרגוני בבית דין ותהיה לי כפרה, אבל כשמוצאי יהרגני לא תהיה לי כפרה. וכן הדבר באחאב דהיה כל הצער דהיה חייב מיתה, אבל היה לו ליהרג בבית דין בחרבא קדישא, אבל בהרגו הדרימון בן טבדימון, זהו הצער דאין מיתתו כפרה:

וכן הדבר לעתיד לבא דיהרגו יצר הרע ויספרו עליו, ונבין מה זהו הספד אשר קשה המובן לפי פשוטו, אבל נכון הוא, כי אם היו זכאים, לא היו צריכים להריגת יצר הרע, כי כל אחד היה גובר על יצרו, וכל רשעה כעשן תכלה, ואין צריך להרוג ליצר הרע, אבל אם אינם זכאים, יצטרך היצר הרע ליהרג, וכל ההולכים אחר עצתו ילבישו בושת ויחפרו ממעשיהם, ולא תהיה בהריגתו להם כפרה, כי אילו היו זכאים, היתה הריגתו ממילא, כמ"ש והרשעה כעשן תכלה, וזהו מאמר הקרא, דקרא

בשמים

סיגים ופגעים יום ביומו כנ"ל, והעיקר בצניעות האשה הן בשוק, והן בביתה בחדר משכבה, לבל יראה שום גילוי שער ובשר אפילו נגד קרובים ועצמה ובשרה, כי בזה ינצל ממלאך המות שהוא מלא עינים להסית לאדם בראיית ערוה, ואשת חיל תנצל מכל אלה ויהללה בשערים מעשיה. הן הן דברי חז"ל בחידות ובמראה, הטו לתת דוגמא לאדם כיצד יהיה נשמר מפח יקוש:

- **דעתה** נשוב אל שני שעירים, כי יצר הרע דעכו"ם כי ויצר הרע דעבירה כל אחד נקרא שעיר, כי שעירים ירקדו זובח לשעירים, כי המזיקים הם שעירים והם היצר הרע, ובאמת יצרא דעבירה שוה ליצרא דעכו"ם, העובר זה בא לידי זה, וכל הלהוט בזנות ועבירות, עצמותו כפירה, אמר בלבו כל ראה ה', וכי הסתיר פניו מזה העולם, ועולם כמנהגו נוהג, ובלבו דברי תורה כלא נחשב, כללו של דבר יצר הרע דעבירה הוא יצר הרע דעכו"ם, כי סופו לבוא לידי כך, והיום כך ולמחר כך, ורבים חללים הפילה, וכאשר ב' שעירים הללו רומזים על ב' יצר הרע אחד דעבודה זרה והשני דעבירה, לכך היו שוים בכל דבר במראה וקומה, כי אין הבדל ביניהם וכמ"ש, ולכך שעיר משתלח רומז על עבודה זרה, וזהו אין בו צורך כלל, ויש לשלחו רחוק רחוק → למדבר מקום אשר הרגיעה הלילית אל ארץ גזרה, ולדחותו ולפרקו איברים איברים רפאים בל יקומו, והיות כל עניני עכו"ם תלוי בשפת ולשון מדברת גדולות וחלקות הלשון ודברי פתוי וערמה, כאשר האריך בזה שלמה במשלי, בנועם אמרו (הגד) אשה זונה אשר מות בלשונה וארסה בין שיניה עומדת, הוא מרמז על המינים כנודע (ע"ז ח"ה), ולכך היה לשון של זהורית קשורה בין קרניו, וכשנפל לצוק תחתיות היתה מלבינה, להורות כי החיים והמות ביד לשון:
- **ולהיות** כי מאוד הרחיקו חז"ל להתרחק מן מינות, ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, כי כל העוסק בו פוגם בגוף ונפש, והמהרהר בו חטא בנפשו, ולכך המשלח שעיר יטמא בגדיו עד ערב (ויקרא טו, כו), כי כל הנוגע בו יטמא, ולהיות כי גלות בכל היה בעבור עבודה זרה, ולכך הבבליים

בדיליהם, ותפלה בכונה יום ביומו סותמת כל פה מקטרג ומסטיין, ומבטלת החטאים הבאים במקרה וגודרת התאוה, בכל אופן למאוד הועילו אנשי כנסת הגדולה, ובראשם עזרא, בתקנתם תורה ותפלה לבטל יצר הרע דעבודה זרה:

והנה לבטל יצרא דעבירה גם כן כביר מצאה ידם בתקנת גדרים לבטלו, אבל צריך לברייתא בקיום המין וישוב העולם, ואמרו בב"ק (דף פ"ב) כי עזרא תיקן שתהא חוגרת בסינר משום צניעות, פירשו מפרשים, לאו דוקא בסינר, רק כל מקומות מגולים באשה תיקן שתהיה הולכת בכיסוי, לבל יראה בה ערות דבר ותהא צנועה, וסינר דנקט לדוגמא בעלמא, וזהו ודאי בשוק ברבים ודאי דאורייתא לילך בכיסוי ובצניעות, ואפילו גילוי שער דאורייתא בשוק, וכמה חרדות חרד ישעיה על בנות ציון שהולכות נטויות גרון וכדומה, רק בתוך הבית לא היתה כל כך צנועה, ועזרא תיקן אפילו בבית שהולכות בלי מלבושים עליונים תהא חוגרת מ"מ סינר, והיינו בבית אין דרך נשים להיות מעורבות עם אנשים, ולא היה שכיח שיהיה תערובות אנשים ונשים, ואם יזדמן, ודאי תלך בכל מלבושים, וח"ו על בת ישראל שתלך בגלוי בשר נגד אנשים אחרים, אבל נגד קרובים אביה ואחיה וכדומה, אשר לבה גס בהם, לפניהם אי אפשר להזהר, והם מעורבים עמה ויש לחוש להרהור והסתכלות, ולכך תקן עזרא שתהא אפילו בבית צנועה למאוד, שגם לקרובים לא יראה מקום תורפה וינצלו מידי הסתכלות: **וזהו** כוונתם כי נקרו לעינים של יצרא דעבירה, הרצון כי עשו תקנה למעט הסתכלות וראיה באשה, והיינו בשוק אין צריך לתקנתם, רק דלא לתגר בקרובותיה שהם אתה בבית, ועשו תקנתם הנ"ל, וסימאו עינו של אותו רשע בגדר ותיקון הנ"ל, לילך אפילו בביתה בצניעות, ואין מקום לתגר בקרובותיה, ותקנה גדולה תקנו בסינר הנ"ל, והוא משמרת למשמרת הקודש וא"ש. ומה מאוד מתקו דברי חז"ל ויונעם לשומרי אמריהם, הן בהתמדת תורה לשמה למחות אבן התועים המתעים את האדם מדרכי ה' ותורתו, והן בתפלה בהכנעה כנ"ל תמידין כסדרן, כי היא המצרפת ומטהרת כל

לעמוד מפני תוכחה של אתונו, שבטים לא יכלו לעמוד בתוכחתו של יוסף, דכתיב ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, אנו על אחת כמה וכמה עכ"ל, ויש להבין כפל ענין מיום דין ומיום תוכחה, ומה ראה זו מאתונו של בלעם, ושבטים נגד יוסף, ומה ענין זה לזה. אבל יובן כי כבר עמד הרמב"ן בחקירה, מה טיבן של שלשה ימי זמן הדין, כי בכל ראש השנה ויום כפור אדם נידון, וכן במות אדם הוא מוכרח ליתן דין וחשבון, והוא יום דין גדול לפני ה', ולעתיד לבא בתחיית המתים, יהיה יום דין גדול לשפוט כל יצורים, וחקר הרמב"ן במה ענין וטיב שלשה זמני דינים הללו אם נידון בפעם אחת, למה לי יותר:

אבל הענין כך, דרך משל, מי ששלח אחד מעבדיו לבוש בלבוש מלכות למרחקים לעסוק בעבודת המלך, והעבד ההוא בבואו למרחוק וישכח ענינו, ויתחבר אל הפחותים להתגאל באכילה ושתייה וישכר, והוא מתגולל בלבושי מלכות בטיט חוצות ורכב על בגדיו, לא חש לעבודת המלך, ופניו כתואר המלך שחורנית שזפתו השמש, שהולך כל יום ויום לטיול ומתעסק בכתמים, וכהנה מדברים מתועבים מפסידים קלסתר פניו והוד יופי בגדיו בגדי מלכות, ויגידו למלך הנה זה האיש אשר בחרת בו ושלחת אותו למרחקים, הלא כל מעשיו מקולקלים, כזאת וכזאת עושה, ויאמר המלך לא יתכן תיכף לענשו, רק צוה להכותו מכה קטנה, למען יתן אל לבבו לתדול מדרך מתועבת זו, וכן נעשה, ותיכף צעק חדלו נא מלהכני כי מתחרט אני אשר עשיתי, וישמעו וירפו לו, אבל במעט ימים נשכח ממנו את אשר נדר לשמוע בקול עבדי המלך הכשרים, ויכבד לבו להתחבר שנית אל הפוחזים, ויוסיף להרע ולטנף גופו ומלבושיו, ואמרו שנית למלך כך מעשה עבדך, ויצו המלך לאסרו לבל יראה אור, וידיו ורגליו בנחושתיים למען ייסר, ויעשו כן, ויצעק אנה הוציאני מן המאסר הזה למען אוכל לעבדך באמת, אעזוב דרכי הרעים, ויעתרו לקולו, וכצאתו ועבר זמנים נשתכח מאתו הכל, וישוב למעשיו המקולקים ומכוערים:

היו תולשים בשערו של משלח השעיר ואמרו מהר וצא וימא 10], כי ידעו כמה חובה שנתגלגל בעבור זה שעיר שהוא יצרא דעכו"ם, ולכך היו עשר סוכות, כי עשר קדושות הן ולעומתן עשר טומאות, ועבודה זרה תכלית הטומאה, ולכך היו מירושלים עד צוק עשר מילין וסוכות, והיה על כל מדרגה סוכה, שהיא תורה שהיא מגינה מפני מינות כמ"ש לעיל, ותורה היא הסוכה, ולכך היו עשר סוכות, כי היה למול עשרה מדרגות עשרה סוכות של תורה להגן, ולכך אומרים לו הרי מים ומזון שהיא התורה, כדכתיב (משלי ט. ה) לכו לחמו בלחמי ושתו ביינ מסכתי:

ולכך אמרו (בערכן לב) כי ישבו ישראל בסוכות בימי עזרא, דהיינו דבטלו יצר הרע דעבודה זרה, ואמרו הדבר בסוכה, כי סוכה מורה על תורה, והוא המבטל יצר הרע דעבודה זרה, ולכך בימי עזרא וסייעתו שהעמידו רגל התורה על בוריה אמרו בסוכה, וזהו שעיר המשתלח, אבל יצר הרע דעבירה הוא אינו לשלחו לצוק ואין לדחותו בשתי ידים, אבל צריך כל כחות שלו, שהוא התאוה למשגל וזוג ואכילה ושתייה וכדומה מהתאוה זמניות, הכל שיהיה לשם שמים לקיום המין לקיום העולם ולקיום הגוף שהוא עולם הקטן, ולחזק כוחותיו ומזג גופו להיות בריא, אולם לעמוד בהיכל המלך הוא אלהי עולם, וזהו שעיר הנשחט, כי צריך להחליש כחות שלו לבל יהיה גובר בכחותיו, רק להחליש כחותיו ותאות שלו, ומה שנשאר מהכחות יהיו לחפצי שמים, וזהו מהשעיר אשר עלה עליו הגורל לה', כי מה שהוא בו מהטוב, והשארית יהיה הכל לכבוד ה' ולשם שמים, ולכך עלה הגורל לה', וזהו יעמד חי, שהיה נשאר חי הוא לה' כדי לקיים מצותיו וכך רצונו, ולכך נאמר יעמד חי לפני ה', וזהו ענין ב' שעירים. ולכך עלינו החיוב למעט בתאות הזמניות ועלינו לשחוט יצר הרע, כי מה שנשאר בו הוא לה', וביחוד בימים האלו עלינו למעט התאוה הזמנית ולמסור כל לב ונפש לעבודת ה' ותורתו, ולעשות לזה עיקר והשאר טפל: ואמרו במדרש (ב"ר צ"ג) אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, בלעם לא יכול

שיל"ת

ספר

חתם סופר

דרשות

השלם המפואר

כרך ראשון:

לפני ימי הסליחות, ז"ך אלול, ראש השנה
שבת שובה, יום כיפור

מרבנו משה סופר זצוק"ל

בעל שו"ת והידושי "חתם סופר"

יצא לאור במהדורה הראשונה בשנת תרפ"ט מכת"ק,
בתוספת ציונים מתנ"ך ומחז"ל, והערות "שער יוסף"
על ידי הגה"צ רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל חתן הג"מ שלמה אלבסנדרו סופר זצ"ל
בן מרן רבי שמועון סופר זצ"ל אבדק"ק קראקא ובעל מכתב סופר
בן מרן רבנו המחבר זצ"ל

ועתה יוצא לאור במהדורה מושלמת חדשה ומפוארת
על ידי מכון להוצאת ספרים וחקר כתבי יד
ע"ש החתם סופר ז"ל
ע"ה"ק ירושלים תובב"א
תשע"ה

מהדורת נוסטרונו

ירושלים, הרי הוא כאילו אנו עומדים שם, ומחשבתנו משוי ליה מקום קדוש. אמנם בכל זאת יש חילוק והעדר רב, כי עתה אי נמי יש אחד שמחשבתו הקדושה משוי ליה מקום קדוש, מ"מ יש כמה וכמה שאין חפצים בו, ואין מעלים אותו על זכרונו, ומה מועיל ליחיד בית המקדש, וכי אי אפילו היה בנוי ולא היו עולים שם (מה מהני), ומי יקריב קרבן ציבור ושעיר המשתלח ליחיד, ואם כן מחשבתו של עכשיו אינו טוב מאילו היה בנוי באמת, וצריך לזה צבור, מה שאין כן כשהוא בנוי בעצם הרי הוא כעיר שחברה לה יחדיו, ששם עלו שבטי יה וק"ל.

כשישראל מאוחדים בית המקדש לא יחדב

והוסיף ביאור באמרו יחדיו, שהכוונה שיהיו יחדיו באגודה אתה, דלו יהיה שבית המקדש בנוי כמו רמים^ג, הלא תחרב על ידי שנאת חנם^ג, על כן צריך שיהיו יחדיו דוקא. והטעם לזה, משום שידוע שאומות העולם^ג טענו מאי שנא שבחרת בישראל, והיתה התשובה הביאו ספרי יחוסים כמבואר ברבה פרשת במדבר^ד, ולכן היה הקב"ה מייחס את ישראל ומעיד עליהם בשם י"ה^ה, וכשיש מריבה ביניהם הרי הוא עדות

בהיפוך, כאילו פסול משפחה ביניהם ח"ו, דמיחסותא דבבל שתיקותא (קידושין ע"א ע"ב)^ו, והיינו דקאמר ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל וק"ל.

רבי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה וגו' (שמות כ"א כ"ב). יתפרש על דרך מוסר ורמז כך כי הס"ם הוא נקרא אס"ן באמת, ומשום כך כתיב (בראשית מ"ב ל"ח) וקרהו אסן בדרך, ואמרו חז"ל (כ"ד צ"א ט') מלמד שהשטן מקטרג בשעת הסכנה - וידוע גם כן דאית רב בקדושה, בשמורם עקב רב (תהלים י"ט י"ב), ואית רב בטומאה ונקיטי מפשע רב (שם פסוק י"ד), על דרך הכא קרי ליה רבי והתם קרי ליה רבי (כ"מ פ"ד ע"א), ועל כן נקרא אסן רב^ז. ומזה נולדו^ח חמשה מיני תענוגי עולם הזה ר"ת אס"ן ר"ב, א'כילה ס"יכה נ'עילה ר'חיצה ב'יאה. וביום הכפורים שאין שליטה לאסן רב הנ"ל אין צורך לתענוגים אלו, ובתשעה באב בהיפך כיון ששליטתו רבה כל כך אין לנו להוסיף לו כח ח"ו. והרמז כי חמשה פעם עינור^י עולה תש"ל, כמו ב' פעמים שס"ה, כי בשס"ד יומי אית ליה רשות לשטוני (יומא כ' ע"א), וגם נותנים לו כח על ידי ה' דברים הנ"ל, וביום כפור שהוא שס"ה

טעם לחמשה העינויים ביום כפור ותשעה באב

ב. עפ"י לשוה"כ תהלים ע"ח ס"ט. ג. עיין יומא ט' ע"ב. ד. כ"ה בילקוט שם רמז תרפ"ד. ה. ראה רש"י במדבר כ"ו ה', ומקורו בילקוט שם. ו. "שסתם בני מריבה הם פסולין, שמתוך פסולן שהיו פורשים מהם נטרו איבה והחזיקו במריבה, ומיחסת דבבל היינו שתיקותא, מתוך שהם שתקנים הוחזקו במיחסים", רש"י שם ד"ה זיל. ז. בכת"ק נכתב בצדו: "ועיין לקמן בפנקס זה פ"ג ע"א ד"ה הן קרבן", עכ"ל. ואעתיקנה פה, וזלח"ק שם (נדפס גם בחת"ס עה"ת וילך קפ"ח א' ד"ה ה): "הן קרבן ימך (דברים ל"א י"ד). כתבו תוס' על התורה בפרשת נצבים על פסוק מחוטב ענבך (שם כ"ט י'), מדרש חז"ל דמייטי פסוק (איוב ג' י"ט) קטן וגדול שם הוא, קטן זה דוד דכתיב (ש"א י"ז י"ד) ודוד הוא הקטן וגדול זה משה דכתיב (שמות י"א ג') והאיש משה גדול מאוד, עיין מש"כ במקום אחר ברמז שט"ן ר"ב, והנה מש"ה דו"ד גימטריא שט"ן להגן עליו, גדול קט"ן גימטריא ר"ב, ועיין לעיל בפנקס זה דף י"ג מש"כ ברמז אסן רב", עכ"ל, (שער יוסף).

לית ליה רשות, וגם אין משתמשים בחלקו ומגורש בכפל, על כן ה' פעם עינוי עולה ב' פעמים שס"ה.

השטן מקטרג על ישראל בגלל בביטול השב"ה, אבל ביו"כ שאין לו רשות, אנו צועקים על זה

יודוע כי עיקר כחו נולד ממחלוקת, וכבר החריב עירנו ושמם בית המקדש והרג חסידיו, והשכיח ממנו התורה, ולא נשארו אלא תינוקות של בית רבן שאנו צועקים עשה למען תינוקות של בית רבן, ועתה בעו"ה מתחילים אומות העולם לבטל גם אלו, וכשיש לו רשות לקטרג אזי מקטרג ואומר שאנו גרמנו כל זה, וח"ו יקרה רעה עי"ז לשונאי ישראל. אך ביום הכפורים דלית ליה רשות, על כן אנו באים בתפלתנו בהיפך, וצועקים על שגורם לבטל תינוקות של בית רבן שלנו שלא חטאו ולא פשעו, ועי"ז ונשא השעיר עליו וגו' (ויקרא ט"ז כ"ב), ויאורע לו עונש בזה מהקב"ה, ועלו מושיעים וגו' לשפוט הר עשו (עובדיה א' כ"א), הוא הס"ם כידוע.

זרתו פירוש הקרא הנ"ל, בהקדים כי השכינה בגלות נקראת בחינת אשה הרה, אשר בשעת הגאולה הוי כאילו ילדה בניה^ט, ובגולה כתיב (ישעי כ"ז י"ח) הרינו חלנו כמו ילדנו רוח - על כן אמר כי ינצו אנשים, שיהיה מחלוקת ביניהם ונגפו אשה [הרה], שפגמו עי"ז בשכינה, ויצאו ילדיה שגרמו בחטאתם

סאור הפסוק הנ"ל "כי ינצו אנשים" וכו'

שגם הבנים תינוקות של בית רבן יצאו מהקדושה כנ"ל, אם יהיה אסן ח"ו, יותן חלילה נפש תחת נפש. על כן צריכים להקדים עצמנו ביום שאין כאן אסן רב הוא יום הכפורים, ואז ענש יענש, פירוש מוסף על האסון הוא יקבל ענשו מבעל האשה ית"ש. אמנם בתנאי ונתן בפלילים, שאנו מתפללים על זה מקירות לבבנו, פלילים לשון תפלה, כמו (תהלים ק"ו ל') ויעמוד פנחס ויפלל, ונעשה ממנו ס"ר אב"ן וק"ל.

ומביא גואל לבני בניהם (תפילת שמו"ע). יש לפרש בשביל הבנים קטנים של בניהם, אעפ"י שהקטנים אין להם שום זכות, מ"מ כיון שאין להם עבירה גם כן, יגן עליהם זכות אבות אברהם יצחק ויעקב.

הקטנים אין להם זכות משל עצמם אבל גם אין להם חטא, ולכן נגאלים בזכות אבות

כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה (ויקרא כ"ג כ"ט). יש לפרש על פי שכתב האר"י זלה"ה מי שאינו בוכה בימים האלו אין נשמתו טובה^א. והענין כי בימים הללו ישלח עזרתו מקודש והתעוררות מלעילא לכל איש הישראלי אשר נשמתו קשורה בחלקו העליון, לכן תבוא לו הבכיה, ומי שאינו בוכה ש"מ שכבר נכרת מעץ חיים ר"ל, ואין לו חלק שם^ב - והנה כתיב (הושע ב' כ"ג) והם יענו את הארץ, והכוונה, תעורר, מלשון מענית

גודל מעלת הבכיה בימים הנוראים

ח. עיין ב"ר ס"ה י', וברמב"ן ויקרא ט"ז ח'. ט. עיין לקמן ח"ג ער"ה אדר דרוש ב [קכ"א ד'] ד"ה זכר (שער יוסף). י. פירוש כן ר"ב אס"ן נעשה ס"ר אב"ן, כי יצר הרע נקרא אבן (הזקאל י"א י"ט), ועתה סר ונמחה אבן הטועים, (שער יוסף). יא. כ"ה בפרע"ה שער השופר פ"ה. והוסיף שם: "כי מי שבוכה או מעצמו, ומעורר או בבכיה גדולה מאליו, [אות הוא] כי אותה שעה דנין אותו בבית דין של מעלה, ונפשו מרגשת, ולזה בא לו בכיה". יב. ע"ע לעיל ז"ך אלול דרוש א [שנ"ה א'] ד"ה והנה כתיב, (אונגרות הת"ס).

המחרישה י'. וה"נ תעונה בעצם היום שמע מינה כי כב ממקורה ז

לאמר לך אתן ז בהיותכם וגרים בה (תהלים ק' התנה לתת לבניו ז בה כגרים, כדכו והארץ לא תמכו

הארץ נתנה לבני ישראל בתנאי שימעיטו עצמם ויתנהגו כגרים

נשכחתי כמת ז (תהלים נשכח מן הלב כל שאחריו כבר נשכח הוא בהיפוך שאינו י"ב חודש^א, משני אינם זוכרים כל יו יום אחד בתוך י יעברו כל הימים

המת נכר כל י"ב חודש ונשכח אחר כך, והאבודה נזכרת רק פעם אחת בכל י"ב חודש

והנה אנחנו בעו אחרי שר הכפורים, היינו כנ נזכר אלא פעם אד

אנו מתנהגים כמו באבודה וכל השנה הולכים בשדירות ליבון, ונזכרים בה רק ביום כפור

יג. כ"כ מרן גם לעיני טו. עיין לעיל ראש המת משתכח מן הלב וסתם כלי לאחר שנ

מהדורת קארנוואל

ספר תפארת שלמה המבואר על התורה

זה ספר כתבי קודש, דברי תורה אשר יצא מפי אותו הצדיק איש חי ורב פעלים, חכם רוזים, המאיר לארץ ולדורים, דולה מבארות עמוקים, דברים נחמדים שבעתים מזוקקים, מפז ומפנינים יקרים, שפתי כהן ישמרו דעת וחוקים ישרים, על סדר פרשיות התורה ונביאים וכתובים ולקוטים מש"ס המה מסודרים, כולו ממתקים ומחמדים, ותוכם רצוף רוזים צפון לישרים, שמו נודע בשערים,

כבוד אדמו"ו הרב הגאון חסידא ופרישא צדיק יסוד עולם עמוד הימוני פטיש החזק נר ישראל אספקלריא המאירה פאר הדור

מו"ה **שלמה** בהרב המופלג החסיד מו"ה **דוב צבי הכהן** זלה"ה
אבדק"ק **רדאמסק**

מהדורה חדשה ומפוארת, מאירת עינים, מוגהת בהגהה מדויקת ומתוקנת, נוספו אלפי מראי מקומות וצינונים, נפתחו ראשי תיבות וקיצורים, הקטעים הולקו לפיסקאות קצרות, נוספו סימני פיסוק וניקוד, בתוספת כותרות משנה, והערות ביאור עם ציונים

והשוואות לדבריו
תשע"ז לפ"ק

נכתב בשום מקום, וכאן פתוב ונקרתו ועונם
ישאו. מחמת וישדוע שאין יצר הרע לקרוביהם,
וזה ענש יתרים:

כפל העונש בסוכב עם אחותו
איש אשר ישכב את אחותו חסד הוא
ונקרתו עונם ישאו. כפול, מה שלא

פרשת אמר

פי מה וישנתבאר בפרוש המשנה בזכחים פרק
ט' (מ"ט) הצמר שפבקשים ונקרנים והטלפים בזמן
שהם מתקברים יעלו, פרשו לא יעלו. על פי
הידוע ויגדל מעלת הצדיקים ודבוק חכמים

הצדיק צריך להעלות עמו כל הרמקום בו
ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני
אהרן וגו'. ופרש רש"י אמר ואמרת
להקהיר הגדולים על הקטנים. יש לקמו בזה על

ביאורי החסידות

הגדולים החייבים כמצוות על טומאת הכהנים הקטנים, שכסם
שהכהנים מזהירים לשמור את עצמם מן הטומאה, כמו כן
מזהירים הם שלא יסייעו בידים לבניהם הקטנים ליטמא למת.
ג. אין מעלים את הקרנים והטלפיים של הקרבן למזבח כשאינו

כז. אין האדם מתאוה לחטוא עם קרוביו. כח. יש יתור עונש
כשחוטא להכעיס דובר שאין הטבע מתאוה לו (פסולין ק"ג).
א. צהבין למה כפל הכתוב בלשוננו, שאמר 'אמר' אל הכהנים,
ותור ואמר 'ואמרת' אליהם. ב. בא הכתוב להזהיר את הכהנים

ציוני החסידות

הנראה לרמו בענין הזה, ללמוד מכאן בחינת הצדיק הדור
והאנשים הנלווים אליו, הנה בחינת המזבח והזבח הוא בחינת
רמו על צדיק הדור שהוא בסוד מזבח מכפר על בני ישראל
ישראל וכו', לכן גם האנשים הנלווים ומחבורים עמו יעלו
גם כן עמו לרצון לקרבן לה', וכל המחובר לטהור טהור, וגם
הקרנים והטלפים המחבורים עמו יעלו עמו כנודע. והנה זה
הרמו בדבריהם ז"ל, הפגול והנוחר והטמא רומו על הנלווים
לצדיק שיש בהם פגול ונוחר וטמא חלילה, אף על פי כן
כשהעלן על גבי מזבח עם הצדיק פקע איסור מהם, כי כן
כל הנשמות הפסולין יש להם עליה על ידי הצדיק כמבואר
בספרים. ומקשה הגמרא וכי מקוה טהרה היא, ומשני
כשמשלה בהם האור.

ולחאיר בהם אור הקדושה להסיר מעליהם טומאת העגל, ח"ש
'את כל עדת' שהיו מסוד הדעת, והנה 'ערב רב' גימטריא דע"ת,
לפי שהיו גם כן מבחינת דעת והן מן הסיגים שבו.
ויו שידוע שאין יצר הרע לקרוביה. כמו שאמרו בגמרא
(יומא ט"ז) 'ויצקו אל ה' אלהים בקול גדול' (נחמ"ב
ט ד), אמר רב ואיתימא רבי יוחנן, צעקו על היצר של עבודה
וזה שהוא שהחריב את המקדש ושרף את ההיכל והרג את
כל הצדיקים והגלה את ישראל מארצם, ועדיין מרקד בינינו,
כלום נתהו לנו אלא לקבל שכר, אינו רוצים לא בו ולא
בשכרו, נפל להם פחק מהרקיע שהיה כתב בו אמת שהוא
חוחמו של הקדוש בזון הוא שמסכים להם, ישבו בתענית
שלשה ימים ושלשה לילות, מסרוהו להם, יצא ובא כמו גור
של אש מבית קדשי הקדשים, אמר הנביא לישראל והו היצר
של עבודה זרה, שנאמר (זכח"ה ט) 'ויאמר זאת הרשעה',
כשתפסוהו נקרעה שערך משערותיו, וקול צעקתו נשמע ארבע
מאות פרסה, אמרו איך נעשה, שמא חס ושלום ירחמו עליו
משמים, אמר להם הנביא, השליכוהו ברוד עופרת וכסו את
פיו בעופרת כי עופרת שואב את הקול, שנאמר ויאמר זאת
הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת
אל פיה, אמרו הואיל ועת רצון הוא נתפלל שימסר בידיו
יצר של עריות. התפללו ונמסר בידיהם, אמר להם הנביא ראו
שאם תהרגוהו יכלה העולם. כלאוהו שלשה ימים, ולא נמצאה
ביצה בכל ארץ ישראל, אמרו איך נעשה, אם נהרגוהו יכלה
העולם, אם נתפלל שלא יפתה לאיסור אין תפילה כחקבלת
על מחצה. סימאו את עיניו והניחוהו, והועילו שלא מגרה
אדם בקרובותיו.

ובפרשת צו (ד"ט ט): 'כל זכר מבני אהרן יאכלנה וגו' כל אשר
יגע בהם יקדש' (לע"ו ו' א'), ופירש רש"י להיות כמות
וכו'. הנראה לי בזה, שהתורה מרמזת בזה גודל מעלת דיבוק
חכמים וצדיקי הדור, כל המסתופף בצילם ומתאבק בעפר
רגליהם, אף כי הוא אינו במרריגה הנכונה, עם כל זה אם הוא
מתובר לטהור יש לו תקומה להיות לו עליה על ידי הצדיק, כי
כל המחובר לטהור טהור (ג"ס פ"ג מ"ג). כמו שאמרו במשנה
במסכת זבחים (פ"ט) הקרנים והטלפים כל זמן שהם מחבורים
יעלו, פרשו לא יעלו, רמו על הנ"ל, אם הוא מחובר לצדיק
יעלו עמו אף שהוא בשפל המדרגה.
ובן גד"ל מעלת הצדיקים ודיבוק חכמים שבדור אשר
בפיהם אנו חיים. אמרו בספרי (תקנ"ט): 'ולדבקה
בו' (דנ"ט ט' ט), וכי היאך איפשר לו לאדם לעלות למרום
ולדבק באש, והלא כבר נאמר (דנ"ט ט' ט) 'כי ה' אלהיך אש
אוכלת הוא', ואומר (דנ"ט ט) 'כרסיה שביבין דיעור', אלא
הדבק בחכמים ובתלמידיהם ומעלה אני עליך כאילו עליה
למרום ונטלתה, ולא שעלית ונטלת בשלום אלא כאילו עשיתה
מלחמה ונטלתה, וכן הוא אומר (פסל"ט ט"ז) 'עלית למרום
שכית שבי'.

גדול
לשה,
עתה,
צדת
חרי"י.
גנני
מחנות
היום
ידה"י,
הרצון
ל:

כי הוא
ז הנ"ל
ז מכיא
ז צע"ח
ת גנור
זה' לך
ן יוכלו
ה בבני
למעלה.

זה בגי
ימטריא

ש תרין
' ומול
ו' עלין

זי תורה
זה ע"ה
זי רצון
לפ"ס כי
ן משה
יצון זה

ישראל
ל משה
ביניהו
ל משה
ם שהיו
מביניהם

שה היה
בחינה
ן: אליו,
אהרן,

שפדור אשר מפיהם אנו חיים, ויזכר הדבוק בהם לא יזנה לעולם, להיות לו עליה להקלל בתוף הצדיקים בעבודתם, כמו שגאמר (מסלס קטו יג) 'זכרך יראי ה' הקטנים עם הגדלים, פרוש אם הקטנים הם מחברים עם הגדולים גם הם בכלל הברכה, כמו שגאמר (ס"ה ט"ז ב) 'אכלתי יצרי עם דבשיו. וזה פרוש המשנה 'הצמר שבכבשים זכו' כל זמן שהם מחברים יעלו, אפלו הם דבר נמאס וריחו רע, עם כל זה אם הם מחברים יעלו גם בן לריח נוח. 'פרשו לא יעלו, לרמז אם הם

פוששים מן הצדיק חס ושלום לא יעלו, אין לו עוד עליה קלל. ודבר זה גלה לנו הפעל שם טוב ז"ל בדורו, ומאז בן ויזכר דור ודור ודורשיו עד ביאת הגואל כל הדבוק בהם יש להם עליה לקל הנשמות לא ידח מהם נדחי. L

וזה שגאמר אמר אל הפהנים וגו', ופרש רש"י להזהיר הגדולים על הקטנים, לזרז הצדיקים שפדור להעלות את הקטנים עמהם בעבודתם, כמו שאמר יוסף לאחיו 'לא תראו פני בלתי

ביאורי החסידות

מחובר לבהמה, אלא רק כשהוא מחובר לבהמה. ד. פשוט הפסוק שמרוב חיבת החתן לכלה אוכל כל מה שמוצא בתופה אף כשאנו ראוי לאכילה, ועל כן אוכל את הדבש בתוך הקנה ושותה גם יין מעורב בחלב, ומבאר רבינו של ידו הצדיקים שנמשלים לדבש מתחבבים לפני הקב"ה גם פשוטי עם שנחשבים כקנים. ה. כמו צמר קרניים וטלפיים שאינם בשר

ורוח שרופתם רע. ו. אף שפשוטי העם נחשבים כקרניים וטלפיים שהם במדרגה נמוכה ואינם ראויים להקרבה בפני עצמם למזבח, מכל מקום כיון שהם מחוברים לצדיק, הרי הם כשרים לעלות לפני הקב"ה, כדון קרניים וטלפיים שמתחברים לבהמה שנקרבים על גבי המזבח. ז. מלשון הכתוב (סמאל ב' י"ד) 'ולא ישא אלהים נפש, וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו

ציוני החסידות

והוא זכר הדבוק בהם לא יזנה לעולם. ראה ברמתיים צופים (מערכת רש"י מפרש"ה סוף ט): פעם אחת סיפר איך שכמה פעמים שמע מהרב הקדוש היהודי ז"ל, כל המחובר לטהור טהור, ושאל אותו, אם כן לקחה מרת הדין, שיתרמה לצדיק אשר עבד ה' כל ימיו ובמסירות נפש ממש בכל ענינים. והשיב לו הרב היהודי ז"ל, שאיך זה עוול כלל בחוקו, כי להיות מחובר לטהור יותר עבודה מלהיות בעצמו טהור. וברגל מחנה אפרים (פר' נלק ד"ה עמ): שמעתי מן הרב המנוח מו"ה יעקב יוסף הכהן ששמע מן אא"ז זללה"ה שאמר, לפעמים יש שהעולם עומד במעלות הרוממות, ולפעמים העולם עומד במדרגות תחתונות, ועתה שאני בעולם, העולם עומד במדרגות הרוממות, עד כאן לשון הטהור של אא"ז זללה"ה. והנה יש להבין אמרתיו הטהורים, דכשיש צדיק וחכם מנהיג בדור והעולם כרוכים אחריו ודבקים בו אזי כולם נעשו חכמים, כי הכל הולך אחר הראש, וגופא בטר רישא גיריא (עיוני מל), על דרך משל, אדם שהוא בר שכל ויש לו חכמה, אזי אף מה שעושה בידו או בשאר איברים הכל הוא בחכמה, כי הכל הולך אחר השכל, על דרך 'והיה מחנך קדוש' (נחיש כ"ט), היינו שיהיה כל שייפי גופך בבחינת חכמה שהוא קודש כידוע, כך כשהעולם הם דבקים באיזה חכם וצדיק שעושה הכל בחכמה טהורה, אזי הכל הולך אחר הראש ופועלים פעולותיהם בחכמה, כמו שמצינו אצל אנטונינוס שאמר לרבי, ידענא דוטרטא דבכו מחיה מתים (פ"ו י), והיינו מפני שהיו דבוקים ברבי שהיה חכם גדול והכל הולך אחר הראש, וכן הוא בכל דור ודור כשיש צדיק אמת וחכם. והנה ראיתי באיזה ספר 'ישראל' הוא אותיות 'לי ראש', והיינו, אז הם בבחינת ישראל, במעלות הרוממות, כשיש להם ראש ומנהיג, וייעקב' הוא 'עקב', היינו כשאין להם ראש חס ושלום, ואז העולם הוא במדרגות תחתונות, זה יש לפרש תוכן כוונת דבריו הקדושים.

ובנויים אלימלך (פר' משל ד"ה עוד פירוש כי משל): הצדיק שהוא נקרא נר מערבי זכו, ממנו היה מדליק, הם בני אדם המתחברים עם הצדיק, גם הם מדליקים נרותיהם הם נשמתם באהבה ויראה להבורא ברוך הוא, וממנו היה מטיב, פירוש על ידי הצדיק מטיב ה' יחברך ברוך הוא לעולם כל מיני השפעות. וראה עוד מה שכתב בנו מפיו באגרת הקודש שבסוף הספר: הנה מצינו בשירת הים שכתוב (שמות י"ג א) 'זיאמינו בדי ובמשה עבדך, ומה לנו מזה שישאל האמינו במשה, הגם שה' יחברך הבטיח למשה וגם בך יאמינו לעולם' (ש"ס י"ט ט), מה לו למשה רבינו מזה, וכי רצונו היה שיאמינו ישראל בו הלא לא היה חפץ רק שיאמינו בדי. אמנם התורה הקדושה השמיענו בזה דבר גדול, והוכרחו על כרחם להאמין במשה. דהנה כוננת המקום היה שהוציאנו ממצרים שנקבל התורה, והוכרחו לצרוף כצרוף הכסף מווקק שבעתים, ולכך היה כל אלו המאורעות קריעת ים סוף ושאר כל הניסים, ומשה רבינו עליו השלום היה מקדש עצמו עד שבא למדרגת הנבואה ועלה למרום והוריד התורה לישראל. והנה כל ישראל לא היו יכולים בוודאי שהיו כולם במדרגת זו של משה, ושיקבלו התורה על פי מדרגת הנבואה, אך מחמת שהאמינו במשה והתקשרו בו, והוא היה משפיע עליהם רוח קדושה, והיה כאילו הם גם כן במדרגה זו, ועל ידי זה יכלו כולם לקבל התורה על ידי אחדותם והתקשרותם במשה.

והוא זכר דור ודור ודורשיו עד ביאת הגואל כל הדבוק בהם יש להם עליה. כתב רבינו בפרשת בחקותי (ד"ה ואם): במעלות דיבוק החכמים וצדיקי הדור, כי הם העומדים לעזור לכל הבא ליטור את נפשו לבוא לתיקון הראוי, כאשר נשמע מפי קדשו של הרב הקדוש מראדשרץ זללה"ה, שספר המעשה מהרב הקדוש ר' חייקא המדורא ז"ל, אשר לגדל הסיגופים אשר עשה לנפשו והתמדת הלימוד לנדר שינה מעיניו, עם כל

אחיכם אתכם' (נלשי) שאני שפל בעיניכם אותו להריגה חס ושלום שאמר להזהיר הק

אהרן איש הח אמר אל הפהנים יטמא בעמי 'לא יטמאו לשון רב

נדח. ח. ככתוב (נלשי) באחד הבורות ואמרנו חי אלא יעלו אותו עמהם ו כלשון רבים 'אמר אל הכ 'לא יטמאו. יא. בזהו סיפיה רישיה, כתוב 'אמר

זה לא מצא מרגוע לנפשו קדישא מורנו הרב רוב כי וידוע מה שכתב בספר נ הרב אלימלך בעל המחבר אחד שהיה בדורו, וחשב ולשקוד על לימודו, והשי אש במסתרים ואני לא יעלה בדעתו להיות נסתר לבוא אל הצדיק, אזי יאני זכינו לאור שבעת הימים להתחבר עמהם, כי כן הי ק"ד) 'חנן ורחום וצדיק צדיק גם כן להיות צדיק והם יודעים דרכי וזו שהכוונה היא על

בנודע, א הגדול עומד ומקריב עליו נשמותיהן של צדיקים, ו דאמרינן בשמונה עשרה באה וכתב בסודי וריא (אם) שבזכור, ומיום ש הוא אינו מבקש לא דמו כי אם נפשות צדיקים זו ניהוח בכל יום מיד בלא ברצה יאשי ישראל ותפל המזבח ירד למטה בב והבור (א"ח ס"י ק) כתב: נשמחן של צדיקי

בעוה"ש"ת

וזאת המדפה אשר ברך משה איש האלהים

ספר
ברך משה
על המועדים
ימים נוראים

אלה הדברים, מעולמות ספירים, כאור החמה מזהירים,
דרושים ומאמרים, מפנינים יקרים, תוכחת מוסרים, רשפי אש מוערים,
על מועדי השנה מוסדרים, אשר שמענו בסוד ישרים

מאת כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש עטרת תפארת ישראל
מין משה טייטלבוים וצוקלה"ה
אבדק"ק סאטמאר יצ"ו

יוצא לאור
על ידי בני המחבר זצ"ל
ימי הרחמים והסליחות
תשס"ז לפ"ק

76 ונראה בהקדם מה שחקרו הקדמונים אהא דאיחא בדברי חז"ל (תנא דבי אליהו זוטא פ"ט) שיעקב ועשו חלקו בנחלת שני עולמות, יעקב נטל עולם הבא, ועשו נטל עולם הזה. וקשה לפי זה איך מלאנו ידינו ורגלינו לעשות חיל ולאכול חלב הארץ, והלא יאמרו גזל הוא בידינו כי שייך כולו לעשו.

77 ויש לתרץ על פי מה שכתב בנועם אלימלך (ליקוטי שו"ת) לפרש הגמרא (ברכות ה.) אשריך בעולם הזה, ועוב לך לעולם הבא. כי הדברים הנרמזים לעולם הבא המה התורה והמלוות, והם אינם יכולים להעשות אם לא שיש לו כל זורכי עולם הזה בריוח, למשל הכנסת אורחים סוכה ואחרונג ליטת מזוזה אשה ובנים וכדומה, לזה נריך שיהיה להלדיק מעות בריוח, וזהו אשריך פי' מה שיש לך עוב בעולם הזה, אינה עיקר הכוונה, כי אם ועוב לך לעולם הבא, פי' לבא על ידה לעיקר עובת עולם הבא, עכ"ד.

78 ויסוד הדברים מלינו גם בדברי חז"ל זללה"ה בישמח משה (פי' בלק) דאמרו חז"ל (אבות פ"ד מט"ז) העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. ואיחא בגמרא (בבא בתרא סד.) מכר בית ושייר חצר, אין לריך הלוקח לקנות לו דרך, דמוכר בעין יפה מוכר, ומסתמא מכר בית עם הדרך. ולפי זה כאשר הקנה הש"ת לעמו הנבחר עולם הבא שהוא הבית והערקליון, ממילא די' להם דרך בזה העולם שהוא החצר והפרוזדור, כדי להגיע לבית ולערקליון, דהא אמרו חז"ל (עירובין מא.) עניות מעביר את האדם מדעתו ומדעת קונו. עיי"ש בדבריו כי נעמו.

דרי שלך לפניך שחי אפשר לו לאדם לקיים תורה ומלוות ולהגיע לחיי עולם הבא אלא אם כן יהיה לו קנת עולם הזה, ולפי

זה על כרחך נריך לומר שהחלוקה בין יעקב ועשו היה בתנאי כפול שעשו יתן קנת מחלקו ליעקב כדי שיוכל לקיים מלוות ה' ולגדל בניו לתלמוד תורה, וכדאמרי אינשי על המאמר (בבא מטיעא מו.) דבר תורה מעות קונות, היינו לקיים דבר תורה נריך מעות בריווח. אמנם עשו בגודל רשעותו אינו חפץ לתת ליעקב כלום, וכיון שאינו מקיים תנאו שוב בעל כל החלוקה, ושפיר יש להם לישראל הן עולם הזה והן עולם הבא, לקיים מה שנאמר אשריך בעולם הזה ועוב לך לעולם הבא.

79 וזהו כוונת הפיעון, ינו ה' חסדו למען יעקב עבדו, שאנו מבקשים שישיע הקב"ה חסד ורחמים והשפעות טובות לבני ישראל זרעו של יעקב, ואם תאמר הלא עולם הזה שייך לעשו והאיך אנו מבקשים לאכול חלב הארץ, החירוק על זה שאין הדבר כן ואין לעשו שום טענה על יעקב, כי מאחר שאין עשו מקיים תנאו להשפיע קנת עולם הזה לנורך קיום התורה והמלוות ממילא בעל כל השותפות, וזהו יחידו חלקו ינחיל, פי' שנחשב יעקב אבינו כיחיד בעולם בני שום חלוקה בינו לבין אחיו, וכל העולם כולו נחשב כחלקו, ולכן זרענו וכספנו ירצה כחול, להשפיע לנו מטוב עולם הזה בריווח כדי שנזכה לגדל בנינו לתלמוד תורה ולקיים כל מלוות ה' כהלכתן.

80 שובו לכם לאהליכם, ובראשיכם אלהיכם, יהללו שמו במחול, זרענו וכספנו ירצה כחול. ופי' קישור הענינים אהדדי.

81 בסוף סדר העבודה בתפילת מוסף, ויום טוב היה עושה בלאתו בשלום מן הקודש, אשרי העם שככה לו

אשרי העם שה' אהבך קרא אשרי העם

ונראה בהקדם מה (הובא בחות

ה) לבאר מאמר ו אלמלא הוה ראש ה יכול עלמא למיקם.

ישראל ואומות העו תחלה, כי היכי דלא במדרש (ב"ר פ"ג ס"ג)

ולאומים צמישרים ו דן את ישראל דן און במלוות, וכשהוא דן אותם בלילה כשהנ ומעשה אילו הוה רי דן אומות העולם ב את ישראל, והיה ח עלמא למיקם, לכן וישראל נכנסו לדין ובלילה שלאחריו דן קיימים, לדון ישראל ה ולדון אומות ה

אך לפי זה הקשה (החזר דרוש ז)

יום אחד, ועל כן בלילה, ואחר כך לי

אף. וחירן חז"ל זללו מדות דרוש ג) דמעיקו אמרו בגמרא (ראש

נפתחים בראש השנה לאלתר לחיים, רשעים למיתה, ציונים תו הכיפורים, אם יחזו

לאו נכתבין למיתה תנחומא (האזינו ס"ו במדבר ו כו), ולא